

Антонюк О.В.

здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ХУЛІГАНСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ЧИ ПРЕДМЕТІВ, СПЕЦІАЛЬНО ПРИСТОСОВАНИХ ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Висвітлено способи вчинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень. Розглянуто різноманітні способи вчинення хуліганства, а також розроблено їх класифікацію для більш швидкого розслідування кримінального правопорушення.

Ключові слова: хуліганство, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину.

Постановка проблеми. В загальній теорії криміналістики спосіб учинення злочину давно і дуже ретельно вивчається. Адже його дослідження має важливий характер при розслідуванні кримінально караних діянь. Зазначений елемент механізму злочину в структурі будь-якої криміналістичної характеристики посідає важливе місце. Не є винятком і розслідування хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень. Тому що багатоманітність способів вчинення зазначеного кримінального правопорушення дає можливість виокремити певні кореляційні зв'язки між ними та іншими елементами криміналістичної характеристики: особою злочинця, слідовою картиною, обстановкою вчинення тощо.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню способів учинення злочинів приділяли увагу такі вчені-криміналісти: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.Ш. Жорданія, Г.Г. Зуйков, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, М.В. Салтевський та ін. Досліджували способи учинення хуліганства у своїх працях М.С. Бушкевич, Ю.А. Віленський, В.П. Власов, М.М. Єфімов, В.І. Захаревський, Н.О. Кононенко, А.О. Крикунов, М.А. Очеретяний та інші. Але наше дослідження показало деякі відмінності динаміки способів учинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень, від тих, що були вказані в дослідженнях зазначених авторів.

Метою даної статті є дослідження способів вчинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи поняття способу вчинення

злочину як криміналістичної категорії, обов'язково потрібно звернутися до праці Г.Г. Зуйкова, в якій автор доречно зазначив, що «...спосіб учинення злочину є системою дій під час підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором використання відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу» [7, с. 12]. Разом з тим, хоча поняття способу вчинення злочинів і можна вважати усталеним, але способи як окремі прояви, як зазначає С.М. Зав'ялов, зараз значно видозмінюються не тільки у зв'язку з появою нових видів злочинів, але й у рамках традиційних діянь внаслідок значної зміни можливостей та умов злочинної діяльності [5, с. 151–152].

Про важливість дослідження способу вчинення злочину в криміналістичній характеристиці злочину писав ще родоначальник криміналістики Г. Грос: «...найважливіша ознака для виявлення і викриття злочинців – це ті дрібні технічні прийоми, які вони засвоюють і потім з неминучою точністю та постійністю застосовують у справі» [3, с. 46]. Тобто визначення певного способу вчинення злочину сприяє наданню певної характеристики особи злочинця.

Перш за все слід наголосити на тому, що спосіб учинення злочину розглядається у вузькому та широкому значеннях. Якщо в першому випадку спосіб учинення злочину є лише певним діянням особи, як зазначає Г.Г. Зуйков, то в другому він також включає в себе підготовку, вчинення та приховування злочинних дій [7, с. 15]. Тому ми підтримуємо думку Є.І. Макаренка, який зазначає, що спосіб учинення злочину детермінується низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них поряд із випадковими мають місце постійно діючі протягом тривалого періоду. Взагалі спосіб може характеризуватися наявністю системи взаємопов'язаних дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування слідів діяння [8, с. 25–26].

Звичайно, для криміналістів найбільше значення мають повноструктурні способи. Адже, як справедливо зазначає М.В. Салтевський, встановлення структурних способів, що мали місце у розслідуваному кримінальному злочині, дозволяє слідчому найбільш повно виявляти його сліди, прогнозувати взаємозв'язок між ними, що нерідко веде до розкриття злочину [10, с. 425].

Щодо підготовки до вчинення хуліганських дій, то вивченням кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ч. 4 ст. 296 КК України, нами встановлено, що у 82 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи з підготовки їх учинення. Серед усіх фактів вони полягали у такому:

- розробка плану злочину, що здійснювалося 100 % злочинців;
- вибір об'єкта посягання – 73 %;
- відшукування, пристосування і підготовка знарядь злочину – 66 %;
- розподіл ролей між співучасниками – 48 %;
- підбір співучасників – 22 %.

Тобто хуліганські дії можуть мати етап підготовки, про що яскраво свід-

чить приклад футбольного хуліганства. Так, фанати можуть заздалегідь підготувати знаряддя вчинення злочину (холодну, вогнепальну зброю тощо), яку плануватимуть використати для порушення громадського порядку, а не спричинення тілесних ушкоджень іншим особам. В даному випадку це відшукування, пристосування, підготовка знарядь злочину [4, с. 206].

Разом з тим на футбольних матчах можливі хуліганські прояви і без попередньої підготовки. Про спосіб учинення таких П.В. Шалдирван зазначає, що він залежить від ситуативних факторів і, звичайно, не має добре виражених ознак попереднього готування, ретельного планування, колективного виконання з розподілом ролей, належного технічного забезпечення і високого професіоналізму в діях виконавців [13, с. 57]. Та все ж таки не можна заперечувати, що підготовка до хуліганства може здійснюватися при вчиненні цього суспільно небезпечного діяння.

При вчиненні будь-якого злочину важливе місце, як доречно вказує С.М. Зав'ялов, «...займає реалізація сформованого злочинного наміру, що втілюється в окремих практичних діях суб'єкта. Здійснюючи злочинний намір, він вивчає та аналізує низку обставин, за яких має діяти, зважає на можливість осіб, з якими планує вчинити злочин. Як правило, на цьому етапі суб'єкт окреслює план своїх дій, обмірковує послідовність виконання деяких з них, готує знаряддя й засоби вчинення злочину, обирає спосіб їх застосування, продумує усунення певних перешкод, способи маскуванню слідів злочину» [6, с. 37].

Досліджуючи спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики хуліганства, необхідно зазначити, що різні вчені надавали певні класифікації цього елемента. Наприклад, в основі хуліганської діяльності М.В. Салтевський виділяв такі елементи, як жест, слово та фізичну силу і відповідно до них класифікував усі способи хуліганських дій [11, с. 16]. Ця класифікація, дійсно, може мати місце, якщо розслідувати хуліганство без кваліфікуючих обставин.

Досліджуючи класифікації способів вчинення хуліганства, що наводяться різними авторами, ми знаходили деякі з них, що відповідали криміналістичному розумінню способу вчинення злочину. Так, ми погоджуємося з М.С. Бушкевичем, який класифікував способи вчинення хуліганства, пов'язані із застосуванням насильства або використанням зброї, залежно від виду зброї чи інших предметів таким чином: з використанням вогнепальної зброї, з використанням холодної зброї, з використанням спеціально пристосованих предметів для нанесення тілесних ушкоджень, з використанням випадково підібраних предметів, шляхом нацькування собак [2, с. 124].

У структурі злочинної діяльності, як доречно зазначає М.В. Салтевський, засоби вчинення злочину – це засоби "праці" злочинця, до яких належать не тільки матеріальні предмети, але й нематеріальні діяння, слова, мімічні рухи тощо. Знаряддя праці бувають пристосованими предметами та приладами, за допомогою яких виконується певна робота або дія (машина, інструмент, транспорт і. т. ін.), і непристосованими (палка, камінь тощо). Пристосовані засоби

вчинення злочину на зорі криміналістики називали «злочинськими інструментами», на відміну від інструментів столярних, слюсарних, які, проте, можуть використовуватися для вчинення злочину, але які не можна назвати знаряддям учинення злочину» [10, с. 40–41]. При вчиненні хуліганських дій злочинець діє на об'єкти посягання різними предметами, і дослідження цих предметів є однією з частин розслідування хуліганства.

У постанові Пленуму Верховного Суду України № 10 „Про судову практику в справах про хуліганство” від 22.12.2006 р. зазначено, що вогнепальною зброєю вважаються пристрої промислового чи кустарного виробництва, призначені для ураження живої цілі за допомогою снаряда, що приводиться в рух енергією порохових газів чи інших спеціальних горючих сумішей. Це усі види бойової та іншої стрілецької зброї військового зразка, спортивні малокаліберні пістолети, гвинтівки, самопали, пристосовані для стрільби пороховими зарядами, газові пістолети, нарізна мисливська зброя, а також перероблена зброя, в тому числі обрізи із гладкоствольної мисливської зброї. Ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв чи намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли використання цих предметів під час учинення хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян [9].

Потрібно мати на увазі, що диспозиція ч. 4 ст. 296 КК України 2001 р., на відміну від диспозиції ч. 3 ст. 206 КК УРСР 1960 р., не містить такої кваліфікуючої ознаки хуліганства, як спроба застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для заподіяння тілесних ушкоджень. Тому однієї погрози застосування зброї або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для зазначеної мети, навіть підкріпленої їх демонстрацією, недостатньо для кваліфікації дій за ч. 4 ст. 296 КК.

З приводу застосування вогнепальної зброї потрібно зазначити, що наразі питання нагляду та контролю за суб'єктами, які мають дозвіл на виробництво, ремонт, торгівлю, передачу, облік, зберігання, утилізацію вогнепальної зброї, є досить дискусійним. Так, І.Г. Богатирьов зазначає, що назріла потреба розширити можливість держави щодо роботи автоматизованої інформаційно-пошукової системи нагляду та контролю за вогнепальною зброєю [1, с. 13]. Це, в свою чергу, зумовить зменшення випадків вчинення злочинів, що можуть кваліфікуватися за ч. 4 ст. 296 КК України.

Холодною зброєю вважаються предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим її типам зброї, чи інші предмети, що справляють колочий, колото-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або механічного пристрою [9].

Вирішуючи питання про наявність у діях винної особи такої кваліфікуючої ознаки, як застосування при вчиненні хуліганських дій вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздале-

гідь заготовленого для заподіяння тілесних ушкоджень, слід враховувати, що ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв або намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли їх використання у процесі хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян.

Так, 16 листопада 2010 р. близько 23 год. гр. В., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на проспекті Леніна біля буд. 109, показуючи п'яну хвацькість, з хуліганських мотивів, грубо порушуючи громадський порядок, з особливою зухвалістю вистрілив у гр. Ж. зі зброї, яка балістичною експертизою була визнана вогнепальною, чим наніс гр. Ж. тілесні ушкодження [12].

До заздалегідь заготовлених предметів, які хоча і не зазнали попереднього оброблення, але ще до початку хуліганства були заготовлені винним для заподіяння тілесних ушкоджень, можна віднести будь-які предмети (господарський, садовий або складаний ніж, молоток, шило, ножиці, гумовий кийок тощо), якими реально можна заподіяти тілесні ушкодження і які умисно й цілеспрямовано приховані чи принесені на місце вчинення злочину і були застосовані при вчиненні хуліганства [9].

Практика судів, відповідно до якої необхідною умовою для кваліфікації дій за ч. 4 ст. 296 КК є доведеність наявності у винного мети носіння ножа для заподіяння тілесних ушкоджень, не є правильною. По-перше, ніж має колото-ріжучі властивості і за своїм призначенням може бути використаний з будь-якою метою, у тому числі для заподіяння шкоди здоров'ю особі шляхом завдання ударів, порізів тощо. По-друге, встановлення наявності такої мети (виходячи з різноплановості застосування ножа) на практиці є майже неможливим. Це призводить до того, що хуліганські дії із заподіянням потерпілому ножових поранень не одержують у суді належної правової оцінки, що надає можливість винній особі за вчинення тяжкого злочину уникнути більш суворої відповідальності.

Підбиваючи підсумок щодо класифікації способів вчинення хуліганства, пов'язаних із застосуванням насильства або використанням зброї, залежно від виду зброї чи інших предметів, зазначимо таке.

Вивченням кримінальних проваджень за досліджуваною категорією злочинів з'ясовано, що:

- з використанням вогнепальної зброї хуліганство вчинювалося у 4 % випадків,
- з використанням холодної зброї – 15 %,
- з використанням спеціально пристосованих предметів для нанесення тілесних ушкоджень – 21 %,
- з використанням випадково підібраних предметів – 24 %.

Взагалі спосіб приховування злочину, як зазначав М.В. Салтевський, має місце в тих випадках, коли: а) дії щодо приховування умисного злочину здійснюються після повної реалізації злочинного задуму і не є заздалегідь передбаченим продовженням дій з приховування, виконаних у період вчинення злочину; б) дії щодо приховування умисно вчинених імпульсивних чи верба-

льних злочинів (образа, наклеп), приховування яких у період вчинення неможливе і здійснюється пізніше; в) приховуються злочини, вчинені з необережності» [10, с. 426].

Шляхом аналізу кримінальних проваджень за ч. 4 ст. 296 КК України нами встановлено, що:

- зникнення з місця злочину мало місце у 86 % фактів хуліганства, в тому числі з використанням автотранспорту (9 %);
- знищення знарядь злочину (66 %);
- знищення одягу, взуття (45 %);
- неправдиві свідчення, в тому числі алібі (54 %);
- відмова від давання показань (31 %).

Висновок. У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що злочин, кваліфікований за ч. 4 ст. 296 КК України, має повноструктурний склад способу вчинення, адже в 92 % випадків має місце підготовка або приховування діяння. Класифікація способів учинення хуліганства на основі вказаних елементів дозволяє чітко уявити «слідову картину» місця злочину, прогнозувати джерела ідеальних та матеріальних слідів-відображень. На останок зазначимо, що криміналістичне значення способу вчинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень, а також використання даних щодо них на досудовому слідстві ґрунтуються на властивості їх повторюваності у злочинній діяльності тих самих і різних осіб.

Бібліографічні посилання

1. Богатирьов І. Г. Наукові погляди на проблему протидії злочинам, що вчиняються з використанням зброї / І.Г. Богатирьов // *Право і суспільство*. – 2011. – № 1. – С. 11–14.
2. Бушкевич Н. С. Классификация способов совершения хулиганства группой лиц / Н.С. Бушкевич // *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*. – № 1(15). – 2008. – С. 121–125.
3. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, как система криминалистики / Г. Гросс. – СПб., 1908.
4. Єфімов М. М. Способи вчинення хуліганства як елемент криміналістичної характеристики злочину / М.М. Єфімов // *Право і суспільство*. – 2011. – № 3. – С. 206–210.
5. Зав'ялов С. М. Новые элементы и характеристики способа совершения преступления : матеріали конф. «Актуальні проблеми криміналістики». – Донецьк, 2001. – С.151–153
6. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук // С.М. Зав'ялов. – К., 2005. – 20 с.
7. Зуйков Г. Г. Криминологическое учение о способе совершения преступления : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. / Г.Г. Зуйков. – М., 1970. – 41 с.
8. Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Макаренко Евгений Иванович. – М., 1983. – 200 с.
9. Про судову практику в справах про хуліганство : постанова № 10 Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р.
10. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М.В. Салтевський. – К., 2005.

11. Салтєвський М. В. О структурі криміналістическої характеристики хуліганства і типичних слідствених ситуаціях // Криміналістика і судєбна експертиза. – Вип. 25. – 1982. – С. 13–21.

12. Справа № 1-200/11, Архів Жовтневого районного суду м. Запоріжжя, 2011 рік.

13. Шалдирван П. В. Методика розслідування масових заворушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / П.В. Шалдирван. – К., 2005. – 20 с.

Антонюк І.В. Способи совершення хуліганства с использованием огнестрельного или холодного оружия или предметов, специально приспособленных для нанесения телесных повреждений. Освітєнені способи совершення хуліганства с использованием огнестрельного или холодного оружия, а также иных предметов, специально приспособленных для нанесения телесных повреждений. Рассмотрены разнообразные способы совершення хуліганства, а также разработана их классификация для более быстрого и эффективного расследования преступления.

Ключевые слова: хуліганство, криміналістическа характеристика, способ совершения преступления.

Antonyuk I.V. Ways of commitment hooliganism with the use of firearms or cold weapon or items specially fit to cause bodily harms. The scientific article deals with the convey of some aspects of the investigation of the hooliganism. Typical situations of the investigation are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent and next investigating acts is examined too.

Keywords: hooliganism, criminalistic characteristic, investigating acts, way of crime commitment.

Надійшла до редакції 29.11.2016

Галємін О.А.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.593

ОБ'ЄКТ ХУЛІГАНСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ОПОРОМ ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ АБО ПРЕДСТАВНИКОВІ ГРОМАДСЬКОСТІ, ЯКИЙ ВИКОНУЄ СЛУЖБОВІ ОБОВ'ЯЗКИ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ, ЧИ ІНШИМ ГРОМАД'ЯНАМ, ЯКІ ПРИПИНЯЛИ ХУЛІГАНСЬКІ ДІЇ

На підставі вивчення доктринальних джерел та емпіричного матеріалу визначено об'єкт хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Ключові слова: представник влади, громадський порядок, хуліганство, склад злочину, об'єкт злочину, покарання, суспільні відносини.